

Святослав Семенюк

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ*

< ... >

ЕТНОГЕНЕЗ УКРАЇНСТВА. ЗМІНИ ЕТНІЧНОЇ НАЗВИ УКРАЇНЦІВ ПРОТЯГОМ КІЛЬКОХ ТИСЯЧОЛІТЬ

З моменту зародження слов'ян у VII ст. до н. е. цілком сміливо можна заявляти і про зародження українства**.

Оскільки до початку нової ери немає жодного натяку на виділення українців зі слов'янського архетипу, то ми констатуємо незаперечний факт, що протягом перших 7 століть свого існування українство перебувало в ембріональному стані і його практично неможливо відсепарувати від загальнослов'янської генетичної маси (хіба що згодом це вдасться зробити за допомогою спеціальних генетичних досліджень). Його етнічною назвою в цей період була загальна для усіх слов'ян назва – слов'яни, словени або склав'яни.

В той час вони були представлені Куятицькою культурою, яку вчені локалізують на півночі сучасної Угорщини і прилеглих до неї регіонів Словаччини. На заході від цього регіону, в Берженах, аж до часу Маркоманських воєн, локалізуються германські племена (бер – німецька назва ведмедя). Не дивно, що з тих часів у мові українців збереглося чимало германізмів: наприклад, барліг, а також назви деяких рослин, зокрема бук; прикметно, що далі на схід це дерево називали тис, в німецькій мові такого слова немає, тобто на схід від гір Матра германські племена ніколи не жили, і це вже є суто слов'янська назва (в т. ч. і назва річки Тиса).

Таким чином, виходить так, що батьківщиною слов'янства і, разом з тим, прабатьківщиною українства були Букові гори, які українці згодом називали Бабиними. І нині ці гори є досить важкодоступними, хоча вони і розташовані на певній відстані від Карпатського хребта. Тут є безліч високих скель, прірв та печер, в яких можна було легко сховатися від ворога, а для кочових орд вони взагалі були недосяжними. Саме тут тривалий час містився слов'янський, а потім і український архетип.

Лагідний мікроклімат і готові для мешкання печери сприяли тому, що навіть на початку нової ери тут не будували житла. Можливо, саме ця звичка до землі спричинила те, що традиційним житлом українців стала напівземлянка, а згодом мазанка з глини. У кераміці переважали грубі безвухі форми з гребінчастим орнаментом і без використання гончарного круга [Filip, s. 30–34].

Порівняно з іншими регіонами, в сенсі матеріальної культури. Букові гори і гори Матра справді виглядають досить убого, тому від них відхрещуються національні археології навіть тих держав, на території яких вони розташовані.

Однак, як вже згадувалося вище, для архетипу такої стан речей є характерним, і тільки з часом темпи розвитку молодших етносів набувають обертів та починають випереджувати інших. Про значний потенціал представників Куятицької, а потім Пряшівської культури свідчить, наприклад, той факт, що на верхівках своїх важкодоступних гір вони будували грандіозні городища з каміння, на що були необхідні величезні трудові ресурси і затрати енергії, але не жили тут (хіба що переховувалися під час воєн), а використовували як ритуальні споруди (ось де витоки типових давньоруських городищ, кам'яних сторожових веж, а потім і замків).

Саме тут, десь після VII ст. до н. е., з'явилася етнічна назва – слов'яни, причому є усі підстави вважати, що це була самоназва, оскільки саме тоді вони сформували власну мову і перестали розуміти своїх сусідів на заході, яких слов'яни (ті, що володіють словом) прозвали німцями (тобто німими, тими, що не володіють зрозумілою для них мовою).

Останні не залишилися в боргу: саме з германцями пов'язана поява другої етнічної назви, але вже суто українців – русини.

В 10 році до нашої ери римські джерела вперше згадують про загадкових осів (Osovie), яких десь на півночі від Середнього Дунаю підкорив римський консул Марк Візіній. Більш конкретні відомості подає про них Тацит (55–120 рр.) у своїй “Германії”, і хоча він писав, що осі не є германцями, мало не до наших днів історики вважали їх якщо не германцями, то іллрійцями, аж поки у 1920 р. німецький історик Е. Ріттерлінг спростував цю хибну версію і неспростовно довів, що це могли бути тільки слов'яни, оскільки римляни потім використовували їх у боротьбі з германськими племенами (Ritterling). Ці осі жили на сході від германців, які концентрувалися в той час на заході сучасної Словаччини, тому германці й називали їх “остами”, тобто “східним народом” або “східняками”. У римлян “ости” трансформувалися в “осів”, які, власне, й потрапили на сторінки історії.

Про “Карпатських Оросів” (Carpathes Oros) згадує К. Штоломей у своїй “Географії”. Сполучення цих двох етнічних назв в одну є надзвичайно промовистим і свідчить про те, що це вже є не тільки загальна для цілого етносу, а конкретна назва одного з його найбільших племен, яка безпосередньо вказує на Карпів як на давньоруське плем'я.

* Семенюк С. Історія українського народу. — Львів: Апріорі, 2010. — 608 с. — С. 23–32; 42–50; 469–470; 545–560.

** Правопис оригіналу збережено. — Ред.

Усі подальші трансформації цієї назви переконують нас, що нею сучасники називали племена, які згодом почали називатися хорватами (карпи–Карпати–горвати–хорвати). Відомо, що саме карпи, а не фракійці витіснили римлян з Дакії, і, вражений їх військовим талантом, імператор Галерій у 312 р. оселив частину цих карпів для захисту від германських племен в Паннонії, а інших осів – вздовж лівого берега Дунаю.

У V ст. на території Угорщини згадується народ “Rhos”, таким чином, назва осів поступово трансформувалася як: осі – ороси – роси – русини – руси. Коли у 890 р. сюди прийшли угорці, то вони називали місцевих жителів оросами (орошами), і ця назва у них збереглася до наших днів.

Окремі випадки вживання етнічної назви “рос”, “рус”, “русин” ми маємо у V, VI, VIII ст., значно частіше у IX–X ст., а панівною вона стала з XI ст., а до того часу українців ще переважно знали під їх старою етнічною назвою “словени”.

Так, у сер. VI ст., ще перед аварською навалою, історик Йордан згадує “словенів, які живуть від Мурсіанського озера (Болотона) до Дністра” [Йордан. Гетика. — М., 1960. — С. 71-72, 90]. Оскільки присутність українців у VI ст. на Дністрі вже доведена, то завдяки цьому повідомленню можна вважати доведеним проживання українців у той час і біля Болотона. Не слід залишати поза увагою і свідчення Пріска Понійського, який у 448 р. відвідав десь на території Угорщини столицю гунів, яка називалася Бич. Хоча він і не вживає назв “словени” чи “русини”, але слова, які він згадує у своєму описі (мед, тризна, жито, квас та ін.) є суто українськими, отже йдеться саме про українців [Сказання, С.40, 52; Бернштам, с. 165].

Останнім реліктом вживання нашої найстародавнішої етнічної назви “словени” в середовищі давньоруських племен є згадка на поч. XII ст. в літописі Нестора про “новгородських словен”, які напевне принесли її сюди під час свого переселення з території Угорщини.

Протягом XI–XVIII ст. абсолютно панівною в середовищі українців була назва “руси” або “русини”. Її чергова заміна відбулася у XIX ст. під тиском принизливих для нашої національної гідності обставин трансформації цієї назви у “малорусинів”.

Незважаючи на свідчення Нестора про те, що “А Словенский язык и Русский один есть...”, “А первое быша Словени аще и Поляне звахуся”, “Первое быша Словени, а ныне зовомая Русь” [Літопис Руський, с. 2–16, 68; ПСРА. Т. II. — М. 1962, с. 5–12], українська історіографія проігнорувала факт існування нашої найдавнішої етнічної назви словени і тому в історії українства від VII ст. до н. е. і мало не до 882 р. існує величезне провалля, а вимушена заміна етнічної назви “Русь” та “русин”, яка сталася у XIX ст., на історичну “Україна” і “українець” фактично підвела українську історичну науку до краю прірви.

*Вже передбачуючи щось дуже недобре для українства**, М. Аркас та М. Грушевський цілком свідомо назвали свої фундаментальні праці “Історія України-Руси” (це є одна з головних причин того, що в СРСР вони були заборонені), але, щоб закріпитися в умах пересічних українців, цей дуалізм у назві мав би проіснувати протягом життя як мінімум 2-3 поколінь. Однак, за лукавої і добре продуманої політики Москви, українські, а насамперед радянські, історики звели усе наше минуле до спрощеної “Історії України” чи взагалі “Історії УРСР”, і в результаті навіть у Галичині, де назва “русини” вживалася ще навіть у XX ст., у свідомості пересічних українців *ці дві етнічні назви практично не поєднуються одна з одною.*

Щодо мешканців Донецька чи Луганська, то під словом “руський” там вже давно розуміють не Україну та українців, а росіян і Росію, а щодо “русского языка”, то ніхто навіть і гадки немає про те, що *це історична назва саме української мови, а не російської.*

Цей успішний досвід Москви і явну слабину у цьому питанні української історіографії та української інтелектуальної еліти, усвідомили і взяли на озброєння усі вороги, які працюють на знищення українства в сусідніх державах, насамперед у Словаччині, Сербії, Угорщині та Румунії, Особливого загострення проблема старої етнічної назви українського народу, яка утворилася з часів, коли Кара-мурза (Карамзін) нагло присвоїв Росії назву Русь, набула з моменту утворення незалежної української держави. У 1991 р. утворилася не тільки Україна, а й стався потужний вибух етнічного сепаратизму, спровокований “професорами” на кшталт Роберта Магочі, коли протягом 1-2 років відбувся світовий конгрес карпаторусів та міжнародний конгрес русинської мови, на якому було заявлено, що українці цих країн не належать до українського етносу, а становлять окрему від нього етнічну групу руснаків чи зовсім міфічних долинців. Чому Магочі не взяв для означення лемків Словаччини традиційну і задокументовану в багатьох джерелах історичну назву русинів або рутенів, а пристав на хуторянських руснаків, яку вживали хіба що в окремих поселеннях і то вже практично лише в наш час?

А тому, що одночасно з остаточним закріпленням за білими хорватами цієї назви русинами почали називати себе і поляни, волиняни, дуліби, дреговичі, сіверяни та усі інші руські племена (ця спільна для Карпатської, Київської і Галицької Русі назва протрималася аж до XIX ст.). Саме тоді наші перші інтелектуали в Києві поставили перед собою запитання: “Звідки єсть пошла земля Руськая?”, було створено Літопис Руський, кодифіковано звичаєве руське право і написано “Руську Правду”, з’явилися численні літературні твори давньоруською мовою, в т. ч. знамените “Слово о погібелі землі Руськой” та ін. Перший польський літопис Галла Аноніма в XI ст. згадує про “русинів, які повстали і вигнали поляків зі своїх укріплень та замків”. Руські вулиці і безліч поселень з подібною назвою з’явилися в Любліні, Ряшеві, Львові і навіть у Вроцлаві, що свідчить про масовий перехід до цієї загальноетнічної назви не тільки в Карпатській Русі, а й на усьому величезному просторі від Одри до Новгорода. Від XI до XV ст. це була не тільки одна спільна назва, а й суцільний етнічний масив. Не дивно, що саме цей період руської історії Магочі “пробігає” з найбільшим поспіхом (у його підручнику для дітей з 50 сторінок йому присвячено лише 6). *Якби за Україною та українським народом залишилися стара назва Русь і русини, то чого вартувала б уся писанина Магочі?*

Тут явно не обійшлося без координації відповідних дій з Москвою, оскільки абсолютно подібні процеси відбулися і в самій Україні, коли московська агентура намагалася і намагається реанімувати проблему малоросійства і переконати українців на сході нашої держави, що вони не є українцями,

* Тут і далі виокремлено курсивом нами. — Ред.

а “русским народом”, замінити навіть на державному рівні українську мову російською, виховати нехиті до усього українського, вдаючись при цьому навіть до методів політичного сепаратизму (згадаймо “з’їзди східних регіонів” у Северодонецьку 2004 та 2008 рр.).

Не можна не помітити, що наступ на українство відбувається по усіх фронтах одночасно, і це є особливо небезпечним, адже багато українців справді не пов’язують давню етнічну назву своїх предків з Україною, а таким, як Магочі та його московські колеги, це дає величезні можливості для різних маніпуляцій на історичну та етнічну тему. Тому автор цілком підтримує ініціативу голови Всесвітньої Федерації Лемків п. Володимира Ропецького звернутися до президента України В. Ющенка та Верховної Ради з пропозицією повернути Україні її стару назву Русь, точніше, поєднати їх в одне ціле і ще як мінімум 100 років називати нашу державу не інакше як Україна-Русь.

На території Угорщини народилися не тільки наші старі етнічні назви, а й тривалий час, як мінімум до III ст., перебував давньоруський архетип, тобто точка, де формувалися і народжувалися усі давньоруські племена. Чи то за природних умов (діалектика розвитку вимагає, щоб архетип переміщувався у просторі та часі), чи то під тиском скіфів, сарматів та фракійців, але протягом III-V ст. архетип перемістився спочатку на Пряшівщину, потім на протилежний бік Карпат, в район Дунайця та Іголомлі, а ще пізніше – Волині.

Археологія цього періоду також засвідчує, що Пряшівська культура з території Словаччини та Угорщини поширилася на Прикарпаття і поступово трансформувалася у культуру карпатських курганів і так звану Пшеворську [Етногенез, 1999, с. 228–263]. Ремісничий центр в Іголомлі виробляв до 25 тис. виробів на добу, отже, саме тут перебувала основна маса населення і на той час містився давньоруський архетип [Roszko, s. 47–54]. Оскільки кераміка прикарпатських городищ має аналоги лише в Україні, гідроніми і топоніми на схід від Вісли є руські, отже на території усього Прикарпаття жили тільки руські племена [Udolph I. Zum Stand der Diskussion um die Uvhelmat der Slawen // Beiträge zur Namen forschung – NF 14 – Heidelberg, 1979, s. 2–25; Natanson-Leski, s. 11–12; Roszko, s. 33–37; Трубачев О. Названия рек Правобережной Украины. – М., 1968. — С. 264–288].

Археологи зафіксували концентрацію величезної кількості населення у галицькому Стільську, який тоді був більшим за Париж [Етногенез, 1999, с. 311]. Так тривало до IX-X ст., аж поки Костянтин Багрянородний не згадав про легендарних ледзян.

Богинею Роду у слов’ян була Лада, річка біля так званих Червенських городів також називалася Лада, тож хорвати, а за ними і сусідні народи, зокрема, мадяри, назвали цей регіон максимального скупчення населення Ладомерією. Це й були ті самі ладзяни, про яких в середині X ст. згадав Костянтин Багрянородний, щоправда, перекутивши цю назву на ледзян.

Навколо них виникло стільки історичних легенд та різноманітних спекуляцій, у т. ч. і щодо їх належності до польських племен, що поза увагою опинився такий надзвичайно важливий факт: щороку ці ладзяни виготовляли і сплавали рікою однопоречки до Константинополя (тобто, жили в басейні рік Чорного моря (верхів’я Дністра і Прута), і тому в жодному разі не могли бути поляками [Roszko, S. 373–379]. Це підтверджують і німецькі джерела, пишучи про країну Ладомерію на сході від Польщі як руську країну [Grabski A. Polska w opiniach obcych X-XIII w. Warsz., 1964. — s. 97]. Крім того, археологічні дослідження в Малопольщі та території сучасного Лодзинського воєводства виявили величезну кількість пам’яток руської матеріальної культури X-XI ст., яка докорінним чином відрізняється від польської, тож немає жодних підстав говорити про поляків тих часів у Малопольщі, не кажучи вже про Перемишль чи інше місце Галичини [Древняя Русь и славяне. — М., 1978. — с. 213–217].

Отже, в X-XI ст. еволюція слов’янського (і разом з ним давньоруського) архетипу з регіону Букових гір, Пряшівщини та Іголомлі завершилася тим, що він опинився на території Галичини (Стільсько) та Волині (Червенські городи). *Таким чином, мали рацію і водночас глибоко помилялися* прихильники теорії як Карпато-Дунайської прабатьківщини слов’янства (Шафарик, Трубачов, Ляпушкін, Півторак), так і Галицької-Волинської (Нідерле, Рібаков, Петров, Брайчевський). *Вони розглядали цей процес поза діалектикою, у статичі, а тому перші абсолютизували початкову стадію етногенезу, яка локалізувалася в Карпато-Дунайському регіоні, а другі – його завершальний етап, абстрагувавшись від попереднього понад тисячолітнього періоду* [Етногенез, 1999, с. 264].

З усього цього випливають важливі висновки. Якщо завершальним етапом еволюції індоєвропейського архетипу було утворення слов’янства, то кінцевим результатом існування самого слов’янського архетипу було виникнення українства, генетичне ядро якого поза усяким сумнівом становлять білі хорвати (Велика Хорватія) і волиняни (Червенські міста). Іншими словами, саме український етнос є стовбурним етносом як слов’ян, так і індоєвропейців і тільки йому притаманний феномен розвитку як у східному, так і західному напрямках одночасно.

Якщо навіть тепер поділ українців на західних і східних заводить вчених і політологів у глухий кут, а у європейців ця “своєрідність” вже сприймається як “ненормальність” і викликає неприховане роздратування, то для XIX ст. такий стан речей був взагалі незрозумілим. Навіть такий досвідчений історик, як М. Грушевський, не зміг усвідомити природу цього феномену, відмовитися від стереотипу, що українці є східними слов’янами, а тому пішов найлегшим шляхом і відмовив білим хорватам у їх належності до давньоруських племен, хоча у відповідних розділах своєї фундаментальної “Історії України-Руси”, про які вже йшла мова вище, навіч численні факти присутності русинів не тільки в Польщі, а й у Словаччині на р. Ваг, Семигородщині та Угорській Русі.

Проти такого трактування української історії виступили деякі вчені Західної України на чолі із С. Томашівським. Аргументи Томашівського базувалися на результатах вивчення історії Угорської Русі (праці: “Шкільництво на Угорщині і русини”, “Етнографічна карта Угорської Русі”, “Угорська Русь” та ін.). Справа дійшла навіть до конфлікту між С. Томашівським та М. Грушевським, в якому, безумовно, були й елементи особистого протистояння, але в основі все ж таки лежав науковий конфлікт. На думку Томашівського, *Грушевський допустив наукове недбалство: зафіксувавши факт проживання русинів на Семигородщині, Угорщині та в Словаччині аж до річки Ваг, покинув цю тему напризволяще, більше того, щоб виправдати це недбалство,*

всупереч Нестору пішов на історичну фальсифікацію, заявивши на цілий світ, що білі хорвати не є русинами і були включені до переліку руських племен помилково. В результаті, його нібито фундаментальна “Історія України-Руси” майже проігнорувала двотисячолітню історію Західної Русі, тобто сказала українцям лише половину правди. І ми донині майже нічого не знаємо про історію нашого етносу до часів Аскольда і Діра, не розуміємо, чому усі основні процеси, на думку істориків, відбувалися нібито над Дніпром, а натомість епіцентром українства і українського духу чомусь є не схід, а український захід.

Саме це наукове, політичне, певною мірою і релігійне (М. Грушевський належав до православної конфесії) протистояння врешті-решт призвело до розколу в НТШ, і М. Грушевський залишив Львів та виїхав до Києва. Той факт, що в часи I Світової війни він став на бік царської Росії, а пізніше обрав місцем свого проживання і наукової діяльності сталінський СРСР, хоча мав можливість залишитися на Заході, свідчить про щось більше, ніж його менталітет, і підказує нам, чому, вже обраний президентом, він так і не став справжнім Президентом України.

На жаль, це протистояння двох видатних особистостей не привело до жодних позитивних наслідків для української історичної науки, оскільки після утворення УРСР ці проблеми були забуті, дослідженням Західної Русі після С. Томашівського та І. Крип'якевича майже ніхто не займався, причому не тому, що ця територія була поділена між багатьма державами і тому є надзвичайно важкою для вивчення, а тому що в Україні ця тема була і донині є своєрідним табу через позицію Москви та інших наших сусідів, які не бажають реконструкції історії Великої України (Москва, наприклад, в очах усього світу може втратити реноме домінуючого чинника в історії Східної і Центральної Європи).

Насправді і в часи М. Грушевського вже було достатньо фактичного матеріалу, який буде висвітлено нижче, щоб дослідити еволюцію західного вектору розвитку українства і остаточно поставити крапку щодо давньоруського походження племен білих хорватів, а після відкриття та дослідження Празько-Корчаківської, або Празько-Зарубинецької, культури будь-який інший погляд на цю проблему є не тільки архаїчним, а просто антинауковим.

Археологи відзначають дивовижну ідентичність пам'яток цієї матеріальної культури VII–IX ст. на усьому величезному просторі від Влтави до Дніпра і від Дунаю до середньої течії Вісли. Під житло тут використовувалися типові руські напівземлянки з вогнищем в кутку, однаковий ліпний посуд, предмети вжитку та ремесла, тобто усе свідчить про те, що ця культура належала одному етносу (поселення Рипнів, Корчаки, Тетерівка, Зелений Гай, Злотники, Мацькувка, Нова Гута, Бжезно, Беховіце, Прага) [Русанова І. О ранней дате памятников Пражского типа // Древняя Русь и славяне. — М., 1978. — С. 139–142].

Як показали дослідження, корені цієї культури сягають Пряшівської культури перших століть нашої ери, яка локалізувалася у північно-східній Словаччині, а потім перемістилася на територію Прикарпаття [Zeman J., с. 41; Русанова. 1976, с. 199]. Іншими словами, вихідною точкою великого розселення давньоруських племен не тільки на схід, а й на захід була територія Словаччини і Прикарпаття, де, власне, і містився в той час давньоруський архетип [Етногенез, 1999, с. 294].

Таким чином, карта поширення Пряшівсько-Корчаківсько-Зарубинецької культури є водночас найповнішою картою розселення давньоруських племен протягом VII–IX ст. Тоді ця територія включала на теренах Польщі не тільки Лемківщину, Надсяння, Холмщину і Підляшшя, а й усю східну частину сучасного Мазовша, Малу Польщу і Сілезію. В Словаччині це була не тільки територія сучасної Пряшівщини, а мало не уся ця країна, за винятком її найбільш західного регіону, де тоді проживали моравяни (чехи). В Моравії – так звана Волоська Моравія і Опавська Сілезія. В Чехії – уся південна та північно-східна частина Богемії. В Румунії – Семигородця, Молдова і навіть Волощина, хоча слід мати на увазі, що пам'ятки Празької культури (Костиш, Ботошани, Іпотешт, Кіндешт, Чурел) тут мали своєрідний характер, тому деякі дослідники навіть виділяють їх в окрему культуру, але жодного сумніву в її давньоруському походженні немає [Етногенез, 1999, с. 291].

В Угорщині це була не лише та Угорська Русь, яка традиційно локалізується над Тисою, а й усе Середнє Подунав'я, причому і його лівобережна частина в районі Вишгорода і Комарна, і частково територія Паннонії – трикутник, який утворюється Тисою в місці її впадіння в Дунай з центром в Орошхазі, а також увесь гірський масив від Вишгорода до Тисафюрета на півночі Угорщини, включно із Буковими горами, звідки, власне, і “пішла земля Руська”.

Таким чином, є підстави говорити не тільки про Угорську Русь, а й про Русь польську, чеську та румунську, хоча остання протягом майже усієї своєї історії (держава з такою назвою з'явилася лише у XIX ст.), як, до речі, і Словаччина, також входила у поняття Угорська Русь.

Безумовно, найбільшим давньоруським племенем, яке займало мало не усю цю землю на території сучасної Чехії, Словаччини, Польщі, Угорщини і частково Румунії, були білі хорвати, і недаремно усі дослідники концентрують свою увагу саме на них [Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона. — Т. XXX. — СПб., 1890–1907. — С. 287].

Однак, до західних українців належать не тільки білі хорвати, а й дуліби, бужани і частково ті волиняни, що у X ст. мали свій центр в районі Червентських городів і заселяли тоді усю територію від Вісли до Волині. Іншими словами, генетичне ядро українства становлять саме волиняни, оскільки з усіх племен, які склали основу українського народу, лише вони розвивалися одночасно на захід і схід, тобто мають найбільший генетичний потенціал і усі ознаки етнічного стовбура нашої нації.

Автор не зводить поняття “українство” до поняття “український народ”. Український народ є лише завершальним етапом розвитку українства, тобто верхівкою айсбергу, своєрідним стовбуром усього генетичного дерева українства. Однак, генетичне дерево не слід сприймати лише як стовбур з верхівкою, оскільки тоді картина буде не зовсім повною і далекою від естетики. В усій своїй красі це генетичне дерево постане лише тоді, коли ми зрозуміємо складну діалектику його розвитку, побачимо, як і коли у цього стовбура з'явилися відгалуження, і отримаємо його найбільш повний, загальний вид, а не лише окремі частини.

Ось чому поняття Давня Русь має включати в себе не лише поняття Київська Русь, а й Новгородська, Польська, Чеська, Угорська Русь, і, відповідно, *український (руський) етнос не повинен зводитися лише до полян, сіверян, деревлян, волинян, уличів та тиверців, а має охоплювати увесь спектр давньоруських племен, включно із білими хорватами, дулібами, бужанами, в'ятчачами, радимичами та новгородськими слов'янами*. Якщо ми це не усвідомимо і зосередимося лише на одному відгалуженні на сході, то у нас не тільки заберуть назву усього етнічного дерева, а й підріжуть стовбур мало не до самого пня і на цьому пні влаштують дикі азійські танці, як це практикували монголи над тілами наших закатованих предків у XIII ст.

Безумовно, ті українці Польщі, Угорщини, Словаччини, Чехії, Румунії та Росії, які протягом багатьох століть були асимільовані, вже не входять у сучасне поняття "український народ". Але, разом з тим, вони є невід'ємною складовою частиною такого поняття, як "українська (давньоруська) народність", а, отже, і українства загалом, тим більше, що ті з них, які проживали на території Холмщини, Надсяння, Підляшшя, Лемківщини, Пряшівщини, Марморощини, Лугоша, Буковини та Добруджи пройшли усі етапи етногенезу і все ж таки трансформувалися в українців. Сучасні греки не є стародавніми греками I тисячоліття до н. е., але вони не відмовляються від своєї історії, в т. ч. від полісів, що були розкидані по усьому Середземномор'ю та Причорномор'ю. Італійці також не є тими римлянами, які володіли мало не цілою Західною і Центральною Європою, але й вони не відмовляються від історії Стародавнього Риму в кордонах провінцій II ст.

Постає запитання: то чому ми маємо відмовлятися від історії Давньої Русі в межах тих її етнічних кордонів, які вона мала у V-X ст.? В цьому дослідженні ми не будемо переповідати історію українського етносу на території сучасної України, оскільки вона є вже більш-менш достатньо вивченою, а звернемо основну увагу на мало кому відоме минуле українських історико-етнічних земель в Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії та Росії і на основі цього визначимо основні закономірності діалектичного розвитку українства в цілому та його перспективи в майбутньому.

< ... >

ІСТОРІЯ УГОРСЬКОЇ РУСИ. БІЛА ХОРВАТІЯ

< ... >

Якщо упорядкувати відомі нині факти, то події українського етногенезу з кінця I ст. до н. е. розвивалися так.

Оскільки шлях на захід був заблокований германськими племенами і Римом, то основний потік проторусинів рушив від Букових гір вздовж Карпатського хребта на схід, точніше на південний схід, адже Карпати у цьому місці різко повертають на південь, а зручних перевалів й нині тут немає. Можна припустити, що це були предки майбутніх уличів, тиверців і хорватів, які в той момент називалися карпами (від них гори і отримали цю найдавнішу етнічну назву). Протоуличі найдалі просунулися на південь і зупинилися перед перевалом до Волощини, який мало не два тисячоліття після цього носив назву Руська Поляна, прототиверці зайняли середню частину Семигородщини, а протохорвати, тобто карпи, колонізували частину Румунії, яку нині називають Марморощиною.

Слов'яни потім звали тих, хто жив на південь від Семигороддя, улахами, або волохами, а територію, відповідно, Волощиною. У різні часи увесь цей регіон називали то Дакією, то Трансільванією, то Семигороддям, а тим часом її найдавнішою назвою є руська назва Залісся.

Головне місто цього краю було назване на честь матері римського імператора Марка Аврелія Юлії Альба Юлією, угорці називають його Дюлофегиваром чи Бігором, румуни – Блаж, а в історичних хроніках середньовіччя переважно Бігородом. Щодо місцевих жителів, то не тільки фортецю, яка стоїть на горі, а й саме місто вони донині воліють називати не Альба Юлією, а Бігородом, тобто руська етнічна традиція тут є не тільки найбільш живучою, а й найбільш давньою [Лучкай, с. 31–37].

Безумовно, ми не можемо вже вважати русинами тих слов'ян, які прийшли сюди у I ст. до н. е., оскільки вони становили тоді одну монолітну масу і поділ на різні мови (народи) у них відбувся лише у VI ст. нашої ери.

Однак, ретельний аналіз розвитку слов'янського етногенезу дозволяє стверджувати, що жодні інші слов'янські племена, крім протоуличів, прототиверців і Карпів у напрямку Румунії до V ст. не пересувалися (анти, судячи з їх розміщення у верхній течії Дністра, перейшли карпатські перевали не тут, а в Закарпатті). Отже, щодо I ст. до н. е. на території Румунії можна говорити тільки про проторусинів, які згодом сформувалися тут як давньоруські племена уличів і тиверців, а в VI ст. посувалися на схід через перевал Руська Поляна на Волощину і потім на Молдову та Україну (не виключено, що свою етнічну назву уличі (uljici) вони отримали від римської провінції Улах, яка поступово трансформувалася на Влахію, або Волощину, або навпаки, це саме уличі дали цій землі свою назву) [Лучкай, с. 35–37].

На Певтінгерових таблицях 271–285 рр. також можна побачити на території Дакії словенів (так спочатку називалися русини), тож не дивно, що бородаті персонажі, зображені на колоні Траяна, більше нагадують слов'ян, ніж фракійців [Кузьміна М. Искусство Румынии. — М., 1966. — С. 15]. Підтвердженням цього є також матеріали археологічних досліджень на території Семигороддя (Нушфалеу та Сомешани), під час яких виявилось, що могильники VI ст. тут є абсолютно ідентичними з могильниками Волині та Прикарпаття, тобто і тут, і там жили давньоруські племена. Археологія також свідчить, що обряд поховання тут був слов'янським аж до кінця XI ст. [История Венгрии. — Т. I. — С. 23–28].

Нині на території Семигородщини вже розкопано 40 давньоруських поселень, що, власне, підтверджує слова М. Грушевського: "колись наші землі заходили і в Семигородську височину, і в Наддунайський край по лівому березі Дунаю" [Грушевський М. — Т. I. — С. 11].

Таким чином, даки, яких, як і усіх прибульців з території Волощини, називали волохами, у I ст. до н. е. уже застали на території Семигороддя проторусинів, і вони прожили тут разом аж до IX ст., тобто до приходу угорців. Спочатку даки стояли на значно вищому рівні соціального розвитку (військова демократія), ніж проторусини, які лише формувалися тоді як окремих етнос, і тому останні перебували немовби у тіні свого могутнього сусіда. Римські автори концентрували свою увагу на даках і тільки іноді дивувалися, що деякі римські раби, захоплені тут, як-от Спартак, не називали себе даками, але не надавали цьому факту особливого значення. Крім того, величезною хвилюючою була їх традиційна нездатність до єднання, яку одразу зауважили сусіди, зокрема, Прокопій Кесарійський: “Вони мають багато королів, які перебувають між собою у незгоді, і їх дуже легко перекупити, щоб не дати об’єднатися” [Прокопій из Кесарии. Готская война // ВДИ. — 1941. — № 1. — С. 234].

Проте ініціатива поступово переходила в руки русинів, наприклад, саме племена Карпів (майбутні хорвати), а не даки змусили римлян піти з території Семигородщини.

Лише в наш час дослідники нарешті звернули увагу на той факт, що уся номенклатура топографічних назв Семигороддя є не фракійською, а слов’янською, і обережно заговорили не про даків, а про слов’яно-фракійський етнічний конгломерат [Українські поселення, с. 5]. Піти далі і заявити про те, що Семигороддя є українською етнічною територією і має входити по переліку українських історичних земель, не дозволяє їм повне нерозуміння еволюції етнічної назви українців, яка трансформувалася як: словени-русини-українці, хоча повідомлень про це в літописах є більш ніж достатньо. Як назва Україна та українці визрівала протягом тисячоліття і стала загальноновизнаною лише у XIX ст., так і назва Русь, руський, русин формувалася мало не ціле тисячоліття і остаточно витіснила стару назву (словени) лише в XI ст. (серед давньоруських племен словенами ще довго називали себе лише новгородці).

Оскільки еволюція назви “русин” почалася від згаданих у римських джерелах осів, то про тісний зв’язок території Румунії з їх прабатьківщиною надзвичайно переконливо свідчать однотипні гідроніми як Північної Угорщини, так і Семигороддя (Шар – ос. Кор – ос. Мор – ос. Тем – ос), а гідроніми, на думку вчених, мають більш давнє походження, ніж топоніми. Після того, як римлян усунули з цієї території, потік інформації про неї майже припинився, і кілька повідомлень про місіонерську роботу святого Миколая в Лугоші та опис подорожі Пріска Понійського до столиці гунів [Ученые записки, с. 12–16] не можуть заповнити цю прогалину.

Тим не менш, праруська історія Залісся-Семигороддя несподівано знайшла своє блискуче продовження, але вже на заході, на території Паннонії. Під зростаючим тиском германських та інших “варварів” на Римську імперію і під враженням блискучих військових здібностей Карпів, які примусили римлян залишити Дакію, імператор Галерій прийняв у 312 р. рішення поселити частину Карпів як сторожову охорону у Паннонії, яка тоді називалася Норік.

Вірогідно, це були не мешканці Дакії, а “карпатські ороси”, про яких згадував у кін. II ст. Птоломей, тобто саме ті “оси”, яких римляни свого часу оселили вздовж лівого берега Дунаю. Малі Карпати (Бержени, гори Матра і Букові гори) починалися одразу за Вишгородом, тож “оросів”, які проживали в горах від Вишгорода до Дакії, почали називати “горними оросами”, або просто харпами чи карпами. Від III ст. почався інтенсивний рух руських племен на протилежний бік Карпат, і ця назва остаточно закріпилася лише за тим племенем, яке залишилося на цій території, і поступово трансформувалася у хорвати.

На правому високому березі Дунаю тримати оборону було простіше і значно ефективніше. Навряд чи римляни допустили “карпатських оросів” з Поста (Пешту) до столиці своєї провінції Норік Аквінкума (Буди), але на напрямку головного удару германських племен вони передали їм мало не усю територію на півночі Паннонії. Свідченням цього є численні поселення, назви яких мають корінь -орос і які застали тут у IX ст. угорці – Оросвар, Орослан, Кішоросі, Острий Холм (Естергом), назву якого, однак, можна трактувати і як Руський Холм [Burchard, s. 14]. Потім цей регіон увійшов до ареалу Празько-Корчаківської культури, а угорці утворили тут “Руську Марку”, суперечки про місце розташування якої тривають донині [Етногенез, 1999, с. 291].

На певний час, на період від V до X ст., руським став також регіон в Центральній Паннонії навколо озера Болотон. Хоча селище Chrovati розташоване біля Санкт-Файда на території Австрії, але далі на південь від Веспріма в горах Баконь вони явно не пішли, оскільки були пристосовані до життя лише в горах, тож малоймовірно, щоб їх приваблювала заболочена місцевість навколо озера Болотон.

Ще одним руським плем’ям, що заселяло цю територію, могли бути тільки дуліби, оскільки, крім згадки про постійне протистояння між дулібами та аварами, про яке буде сказано вище, Б. Рибаків наводить факт, що у X ст. в Паннонії ще існувала жупа Дудлена і місто Дудлепін. Німецькі джерела подають відомості про місто Дудлепін і графство Дудліп, кордони якого на час його розквіту сягали Радкерсбурга на території сучасної Австрії. Раніше, ніж на поч. V ст., дуліби з’явилися тут не могли, оскільки Рим до останнього боронив свій Норік, і потрапити сюди вони могли лише разом з готами і гунами, появу яких на території Угорщини фіксують у 370 р.

Тим не менш, незалежно від того, де конкретно було розташоване те чи інше плем’я, нині вже немає жодного сумніву у тому, що ці племена були давньоруськими.

Руські назви мають не тільки Дудлепін, Руський Замок (Оросвар), Руський Лан (Орослан), Вишгород чи Острий Холм (Естергом). Руськими є усі давні топоніми та гідроніми навколо озера Болотон, і, вірогідно, саме звідси слід виводити походження таких слів української мови, як “болото”, “озеро”, “мочар”, “тиша” та ін., тобто тих, що пов’язані з водою і болотом. Це є і сам Болотон, Тихани, Латрани, а назви, пов’язані з прадавніми руськими божествами Лелюю та Балваном (Болотонлелла, Балвани) свідчить про те, що давні русини оселилися тут задовго до прийняття християнства.

Коли сюди прийшли німці, вони не стали вигадувати нових назв, а переіменували руський Блатноград на Мочабург, або Мозабург. В інших джерелах він згадується і як Новіетун (Новий Тин, або Новгород), Коцельград, а угорці називали його Залаваром. Місцевість тут є такою заболоченою, що з власної волі давні русини навряд би сюди пішли, тож поява їх столиці на болоті напевно пов’язана з навалою готів або авар у VI ст.

Існують свідчення Йордана від сер. VI ст. про словенів, які займають територію “від Мурсіанського озера (Болотона) та міста Новіетуна до Данастра (Дністра)” [Йордан, с. 72]. Жоден інший етнос, крім русинів, не міг тоді мати таку географію розміщення (якщо територія Паннонії, яка була своєрідним прохідним двором, у багатьох істориків ще викликає певні сумніви, то ніхто нині не заперечує те, що на Дністрі тоді могли жити лише предки українців). Новіетун, вірогідно, і був щойно заснованим Блатноградом (Новим Тином, або Новим Градом).

Такий зв'язок Болотна з Дністром змушує нас зовсім іншими очима подивитися на “норіцьких словен”, яких згадає у своєму літописі Нестор [ПСРЛ. — Т. II, с. 5], та на його неодноразові нагадування про те, що “Первое быша Словени, а ныне зовомая Русь”.

Біля Залаегерсегу ці болота існують донині, і тому населення займається тут не землеробством, а ремеслами, різьбою по дереву та вишивкою. Етнографи, зокрема, В. Гошовський, уже давно звернули увагу на те, що не тільки вишивка, а й весняні пісні та хороводи тут подібні до тих, що мають українці Пряшівщини [Kuzmík, S. 225–270].

Тисячолітня законсервованість Залаегерсегу дозволяє зауважити відмінність місцевих жителів від угорців, У цьому місті розташований музей під відкритим небом, і ті, хто вивчає проблему походження української хати, знайдуть тут багато інформації. Цікаво, що костел Залаегерсегу реставрував художник українського походження Й. Цимбал, оскільки розпис костелу нагадував русько-візантійську школу іконопису.

Радянська історіографія легко знайшла аргументи для нищівної критики книги В. Білика “Меч Арєя”, яку тоді фактично заборонили, щоб надто не розпалювати гординю українців, що вже у V ст. творили історію, тимчасом як про росіян ще ніхто не чув. Безумовно, наші предки не були Гунами, а Аттіла не міг бути руським чи слов'янським князем.

Однак, українські історики не мали права заплющити очі на прямі вказівки німецької “Кайзерхронік” про русинів, які у 410 р. разом з Аларіхом брали Рим, які згадуються також в описі походів Аттіли що підкорив місцеві племена, в т.ч. і руські [Die Kaiserchronik, с. 215, 332; Legr-Splawinski, s. 215, 332]. У 433 р., дець між Дунаєм і Тисою, вождь гунів Аттіла заснував столицю своєї імперії, яку назвав Бич, а оскільки міста під назвою Бич та Другий Бич (Дрогобич) пізніше з'явилися у русинів, то це свідчить про те, що і вони мали стосунок до цієї сторінки європейської історії, в т.ч. і до битви на Каталаунських полях.

Джерела свідчать, що русини явно мали певний вплив на гунів. Візантійці, які згодом побували в Паннонії, описують їх радше не як гунів, а як слов'ян; слов'янські звичаї, зброя, житло, одяг і навіть мова. Не можна оминати і свідчення Пріска Понійського, про які згадувалося вище, оскільки усе це дивним чином узгоджується одне з одним, не залишаючи жодних сумнівів у тому, що тут маються на увазі предки українців [Сказания, с. 40, 52; Бернштам, с. 165]. Багато українських слів (вода, пити, гора, зима, птах, брат, вітер та ін.) ми знаходимо у книзі Орбіні, який на основі римських джерел зробив вибірку слів, що їх вживали у 455 р. після захоплення Риму так звані “вандали” (безумовно, серед них були і германські вандали, але цей набір слів явно свідчить і про присутність русинів) [М. Орбіні. Книга историография. — СПб., 1722, с. 14].

Візантійські джерела в VI ст. згадують вже не про гунів у нижній течії Тиси, а про народ Rhos [Вопросы этногенеза, с. 158]. Щоправда, археологічні знахідки цих земель так перенасичені різними пам'ятками, що, незважаючи на наявність поруч із Сегедом Оросхази (Руської Хати), визначити місце і роль, яку відіграли в освоєнні цих земель русини, дуже важко. Хоча опис поховання Аттіли в місцевості з руською назвою Сегедін, коли його слуги після завершення поїхали “їсти страву”, тобто, справляти тризну, дає підстави вважати, що, крім Паннонії, в V ст. руський етнос проживав і тут, а в VI ст. його появу фіксують і на Волощині.

За переказами, золоту, срібну і залізну труну з тілом Аттіли опустили в Тису там, де до неї впадає річка Морос. Щоб вороги ніколи не знайшли місця його спочинку, запроваджувалися надзвичайні заходи безпеки, розпускалися найрізноманітніші чутки, тож крім того, що в давнину це місто називалося Сегедін, нічого більш достовірного в цих розповідях немає. Цю майже родинну близькість русинів до вождя гунів, яка так збурила фантазію В. Білика, можна легко пояснити тим, що Аттіла або був сином русинки, або русинкою була одна з його коханих дружин (на ті часи для вождів інших племен вже стало традицією брати руських княгинь, які завжди славилися своєю красою, за дружин).

Традиційним в середовищі українства з того часу стало і найманство, причому, як на користь Візантії, так і на користь Риму. Хоча про цей факт нашої історії також намагаються не згадувати, але саме завдяки найманству перший відомий нам історичний руський князь Одоакр став останнім імператором величезної Римської імперії.

Про Одоакра відомо лише те, що у 476 р. він прибув із Норіка до Італії, став найманцем в імперській армії і підняв повстання з вимогою роздати усім легіонерам земель.

У 479 р. русини з території Норіка (Паннонії) на його заклик здійснили похід на Італію і біля Равенни розбили імператора Ромула Августа. Князь Одоакр правив у Римі 14 років, аж поки у 493 р. не загинув від рук Теодоріка, який на руїнах цієї імперії заснував Остготське королівство.

Пам'ять про нього в українському середовищі протрималася аж до XVII ст., коли Б. Хмельницький у своїх універсалах до українського народу у 1648 р. закликав “іти слідами свого славного предка Одоакра, який 14 літ володів Римом”.

Нині вже назбиралося десятки документальних свідчень на підтвердження тези Нестора про походження не тільки слов'ян, а й самої “Руської землі з-над Дунаю, де є нині земля Угорська і Болгарська”. Навіть у XIX ст. їх було вже достатньо, і російський історик Надеждін категорично заявив: “Начало нашей исторической жизни следует искать в Угорской Руси”.

І хоч по всьому периметру Карпат, на території Словаччини, Угорщини та Румунії, ще й дотепер існують не просто слов'янські, а суто українські анклави (Угорська Русь, Пряшівщина, Марморощина, Лугош), українська історіографія, тим не менш, без жодного спротиву воліє передати минуле українства німцям, румунам, болгарам, угорцям і навіть росіянам, тільки не собі (тимчасом як болгари, угорці і росіяни на той час або ще не існували (болгари вперше згадуються у 679 р.), або взагалі були відсутні у цьому регіоні.

“Дитяча хвороба” українських істориків полягає у тому, що вони донині не розібралися з процесом етнічної еволюції українства та зміною його назв протягом двох останніх тисячоліть. Назва “українці” використовується лише з ХІХ ст., але складається враження, що вони повіряють у свою кількатисячолітню історію лише тоді, коли саме про “українців” щось буде знайдено у римських чи візантійських джерелах початку нашої ери.

Натомість вже давно відомі з римських дорожніх карт, праць Птолемея, Пріска Понійського, Йордана та інших римських, візантійських та германських джерел осі, карпатські ороси, карпи, хорвати, словени і, нарешті, руси, русини і під усіма цими назвами власне і криється далеке минуле нашого народу.

Ось чому свідчення про руського князя Одоакра та Підкарпатську Русь слід вважати однією з перших сторінок давньої української історії, тим більше що ці сторінки сьогодні лукаво і за добре продуманим сценарієм підміняються антинауковими сентенціями про наше походження від іранців, германців, фракійців чи навіть єгиптян.

Найкращим підтвердженням існування Одоакра і його приналежності до українського народу є плита з латинським написом, яку знайшли в катакомбах перших християн під Зальцбургом. Вона повідомляє про те, що: “Року Божого 477 Одоакер, король русинів... лютуючи проти церкви Бога, блаженного Максима, разом з його 50 товаришами, що в тій печері ховалися, з огляду на їхню віру замордували, зі скелі кинули, а провінцію Нориків шаблею і вогнем знищили” [Roszko, s. 47].

Цей факт українська історіографія чомусь постійно оминає, тому повний науковий переклад цього латинського тексту вдалося знайти лише у “Краєзнавчому словнику”, виданому у 1999 р. в Пряшеві.

Незважаючи на пряму вказівку про нього як про руського князя, лише на підставі свідчень про попередню службу Одоакра разом із германцями найманцем у візантійського імператора та з огляду на його не слов'янське ім'я донині більшість західних істориків воліє вважати його німцем, так ніби слов'яни не могли найнятися на службу Константинополю чи Риму.

Безумовно, Одоакр – це не його власне ім'я, а латинізована або германізована версія руського Отка (один з наших наступних князів тут також мав руське ім'я Гасило, але в історії залишилася лише його германізована версія – Коцель). Тому погодитися з черговим вибриком “норманської теорії” ми аж ніяк не можемо, оскільки і до, і після смерті князя є багато інших вказівок на те, що русини проживали тоді в Паннонії і цілком могли робити набіги на територію сучасної Австрії.

Найбільше матеріалу з цього приводу дає нам книга М. Орбіні “Історіографія про славу та поширення народу слов'янського”, яка вийшла в Італії у 1601 р.

М. Орбіні був архимандритом у м. Рагузі на Сицилії і у своїй праці використав не тільки рукописи та книги, більша частина яких нині втрачена, а й матеріали з архіву Ватикану. Історію слов'ян він починає з часів імператора Веспасіяна (І ст. н. е.), коли “цей народ довго воював проти Риму, а Цесарів Римських зробив даниками, чого не добивався жодний інший народ” (певно тут він має на увазі боротьбу Карпів за незалежність та їх перемогу над Римом в Дакії в кін. III ст.) [М. Орбіні, с. 10–14].

Постійне прагнення автора підкреслити видатну роль у світовій історії навіть не так слов'ян, як русинів, приводить до думки, що співавтором італійця мав би бути русин, а оскільки більш авторитетного знавця руського минулого, ніж Юрій Тичинський, в Італії тоді не було (принаймні, лише він мав тоді доступ до архівів Ватикану), то його участь у цій праці дуже ймовірна.

У книзі є відомості про участь русинів у походах Аларіха та Аттіли на Рим, наводиться ретельний аналіз слів, які вживали “варвари” після захоплення цієї імперської столиці (вітер, зима, бой, труба, баба, гора, птах, звати, пити, писати, стати, хтіти), руське походження яких є зрозумілим навіть не філологу.

В “Історіографії” М. Орбіні немає нічого, що б так чи інакше не підтверджувалося іншими джерелами, і тільки тому, що ці факти зібрані в одній книзі, вони справляють враження вибуху бомби та сенсації.

Найбільше інформації “Історіографія” містить про межі давнього розселення руських племен: “Цей народ заволодів Моравією, Сілезією, Чехією, Польщею і навіть прийшов до Італії”, що автор підтверджує наявністю численних руських назв населених пунктів в Саксонії, Лагуні (стара назва Женевського озера), а також біля Відня (наприклад, Файстріц, назва якого походить від руської Бистриці). Те саме можна сказати про Флатніц (Блатниця), Герах (Гора), Лізінг (Лесниця), Доллях (Дол), Фрізах (Береза), Едліц (Едла), Яуерлінг (Яворник), а отже, нічого дивного у тому, що русини з Паннонії просунулися на територію Австрії, а Одоакр доходив аж до Зальцбурга, немає [MGH Diplom, S. 21].

Детально М. Орбіні зупиняється на Угорщині, сповіщаючи про те, що “русською провінцією була Югра, тобто Угорщина” (порівняймо з повідомленням Нестора: “угри сіли разом із слов'янами, підкоривши їх собі”), отже ці “слов'яни” і були русинами.

Справді сенсаційним, так і не осмисленим донині є свідчення “Історіографії” про те, що потім “у Відні на своїй мові в церкві св. Стефана правили літургію архідіак Норичський та священник Лібурнських слов'ян, які зовсім не знають латинської мови”. Слід ще раз нагадати, що про “норичьких словен” згадує і Нестор [ПСРА. – Т. II, с. 5].

Безумовно, ці факти справляють колосальне враження, особливо зважаючи на слова О. Хом'якова про “вперте мовчання Заходу з приводу усього, що стосується слов'ян”.

Коли під час подорожі по Європі ця книга потрапила до рук Петра І, він був так нею заскочений, що наказав перекласти її на російську мову і видати в Петербурзі [М. Орбіні. Книга історіографія. — СПб., 1722]. Хоча у ній прямо говориться про те, що московіти не мали жодного стосунку до історії Русі “так як вони осталися во своїх жилищах, когда прочие пошли к морю Германскому, а иные к Дунаю”, але на таку “дурничку” ні тоді, ні тепер в Москві, яка вже давно звикла ототожнювати усе російське з руським, на звернули жодної уваги і, зрозуміло, що ця праця була і є потрібною Росії лише для обґрунтування своїх імперських планів (характерно, що останнє дослідження цієї історіографічної пам'ятки ХVІ ст. вийшло в Москві під вельми промовистою назвою “Імперія” [Носовский Г., Фоменко А. Империя. — М., 1996].

Українців, безумовно, мають цікавити зовсім інші аспірації, які випливають із цієї праці, справжня (а не в дусі чергового “Короткого нариса”) історія нашого етносу в I тисячолітті, його територіальний розвиток протягом усієї історії, а не лише останніх століть. Феномен Одоакра та московська інтерпретація книги Орбіні вкотре нагадують нам про те, що треба ретельно вивчати нашу давню історію, оскільки на цій лукавій грі понять “Русь” і “Росія” ми скоро можемо втратити не тільки своє минуле, а й майбутнє.

< ... >

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ В ЧЕХІЇ. ВЕЛИКА ХОРВАТІЯ

Якщо після ретельного аналізу минулого європейського континенту видатний історик сучасності Норман Дейвіс дійшов висновку, що Польщу несправедливо вилучили з епохи Ренесансу, Угорщину – з епохи Реформації, а Чехію – з періоду Індустріалізації, то *Україну-Русь вже давно намагаються вилучити з європейської історії загалом.*

У цьому, однак, винні не так чехи, поляки, росіяни, чи, тим більше, західні вчені, а власні історики, що ігнорують українське минуле до 882 р. і, нехтуючи свідченнями Нестора, починають нашу історію з часу, коли давньоруські племена оселилися на Дніпрі і Олег почав княжити в Києві.

Як уже було доведено, слов'янський, а отже, і український етногенез розпочався в VII ст. до н. е. на Дунаї, “там, де нині є земля Угорська”. Саме там утворився індоєвропейський архетип і з'явилися усі наявні на сьогоднішній день мовні сім'ї – від іранської та романської до слов'янської.

Тим не менш, ніхто з українських істориків ще не досліджував, коли і куди рушили руські племена з Дунаю, скільки часу тривав цей перехід, де вони опинилися і яку територію, крім України та частини сучасних російських земель, зайняли (адже Нестор не описав місця розселення дулібів, білих хорватів, бужан, уличів, тиверців та більшої частини волинян, хоча неодноразово згадував їх у переліку руських племен).

Археологічні та історичні джерела свідчать, що русини-українці почали залишати Дунайський регіон вже в III ст., але масового характеру цей процес набув у кінці VI ст. – на поч. VII ст., коли Угорщину окупували аварські племена.

Слов'янські племена, розселяючись по Європі, досягнули території Німеччини, Австрії та Швейцарії, тож, відповідно, значно далі на захід просунулися і давньоруські племена, передусім дуліби і білі хорвати.

Дуліби проживали спочатку в районі озера Болотон (Дулібська жупа існувала аж до X ст.). Про страшні утиски, яких вони зазнали від аварів, нам вже відомо з емоційної розповіді Первинного літопису; немало відомостей про їх життя надає також археологічний матеріал Центральної Європи VII-IX ст.

На півдні Чехії аналіз цих матеріалів зробив археолог українського походження Іван Залізко. Він народився у 1875 р. на Волині, навчався у Віденському університеті і залишився працювати в Австрії. Наукову діяльність розпочав як геолог, завідував відділом палеонтології Королівського музею у Відні, а у 1901 році був переведений в Управління геології і основним об'єктом його дослідження стали південні регіони Чехії.

Уродженець України, він був приголомшений подібністю місцевих гідронімів і топонімів до волинських (Волин, Волиниці, Волинка, Нагор'яни, Радомишль, Венець, Луцький край (стародавня назва Шумава), Отава та ін.). Досліджуючи “Третинні відкладення Волині у Південній Чехії”, він усвідомив необхідність археологічних розкопок в цьому регіоні. Результатом його кропіткої праці стали фундаментальні монографії “Городище у Стракониці”, “Археологічні пам'ятки з-під Гораздович” та декілька статей про “Городище у Неметичах над Волинкою”.

Зрозумівши, що треба зробити порівняльний аналіз отриманих археологічних матеріалів, Залізко поїхав в Україну. Результати нових досліджень він виклав у праці “Стоянки первісної людини”, виданій у Києві у 1907 р. Вчений зрозумів, що в Чехії йдеться про давньоруські племена, але оскільки жодних інших досліджень на цю тему не проводилось, а чеські історики, на відміну від початку чи навіть середини XIX ст., вже не надто прихильно ставилися до подібних висновків, то вчений, не маючи ґрунтовної історичної освіти, не наважився взяти на себе відповідальність за більш фундаментальні узагальнення, а лише переклав на чеську мову німецьку книгу “Старожитності землі чеської”, де було багато свідчень на підтвердження його висновків.

Підсумком його досліджень городищ дулібів і волинян на території Чехії стала праця “Чеська праісторія”, але події Першої світової війни затьмарили і книжку, постать самого дослідника.

А тим часом подальші дослідження засвідчили, що чехи справді не мають стосунку до археологічних культур VI-VIII ст. на своїй сучасній території, оскільки жили тоді разом з іншими західними слов'янськими племенами в Німеччині (на території Швабії та Франконії і досягали лінії Лінц-Нюрнберг-Гамбург) [Weremej, s. 14–34].

З наявного історичного матеріалу випливає, що або князь Добрента самостійно вивів частину дулібів від аварів на захід, або авари погнали їх через територію сучасної Австрії на захід як живий щит від німців, і вони більше не повернулися назад, а осіли в Австрії та на півдні Богемії (відомо, що авари залучили слов'ян до походу на баварського князя Тассілона, і на території чеської Дулібії є городище Обри, а обрами, як відомо, називали аварів тільки русини) [Roszko, S. 63; Turek, s. 40]. Археологи знаходять численні мішані поселення слов'ян і франків, датовані раніше ніж 631 р.

Інша частина дулібів, скориставшись тимчасовою відсутністю аварів, подалася на північ і, подолавши Карпатський хребет, осіла в Прикарпатті, ставши в подальшому складовою частиною українського народу.

< ... >

Більш глибокі та фундаментальні висновки на основі ознайомлення з проблемою України-Русі зробив чеський публіцист Гавлічек-Боровський (1821–1856), який, можливо, першим зрозумів те, що стане аксіомою лише через декілька сотень років: *українство є не тільки найбільшою слов'янською нацією та генетичним резервуаром індоєвропейства, а й саме тією об'єднавчою ланкою, яка колись знову з'єднає його в одне ціле*.

Карл Гавлічек народився в містечку Борове (Рудна Борова) на території колишньої Білої Хорватії, яка, починаючи від Й. Добровського і до Б. Сметани, дала Чехії десятки видатних діячів науки і культури, що врятували чеську націю від денационалізації і ще й дотепер є її становим хребтом. Мати Карла походила з сусідньої Чорної Церкви, а якщо врахувати той факт, що Борове мало церкву, збудовану у візантійському стилі ще у XII ст., то родина Гавлічків явно мала в собі давні українські гени і зберігала певні традиції Руської церкви, хоча вже від XVI ст., а тим більше у XIX ст. твердити про це слід досить обережно.

Жоден інший регіон Чехії і навіть давньоруська Дулібія, яка вичерпала свій потенціал під час гуситських воєн, не стали епіцентром слов'янства і оплотом боротьби з германізацією – це випало на долю нащадків білих хорватів. Після навчання в гімназії у Німецькому Броді (в наш час перейменованій на Гавлічкув Брод) Гавлічек оголосив, що

Німеччина є ваша.

Але Чехія є наша.

Нині важко сказати, що є причиною такого феномену Білої Хорватії, але оскільки своєрідним слов'янським П'ємонтом була не тільки вона, а й усі колишні українські етнічні землі на території Польщі, Словаччини та Угорщини, то можна стверджувати, що *український етнос дійсно відіграє у слов'янстві роль стовбурного, не дає загинути і постійно підживлює своїми соками інші слов'янські народи і мови*.

І Гавлічек, і десятки його земляків вже були чехами, але зв'язок з Руссю і українським народом ще був таким відчутним, що, вступивши у 1839 р. до Празького університету, Карл несподівано залишив його і поїхав в Україну, де пішки пройшов мало не цілу Галичину, вивчаючи побут і фольклор місцевих українців, що згодом дало йому величезний фактичний матеріал для глобальних узагальнень та висновків. Тоді він ще не розумів відмінностей між українським та російським народами і тому у 1843 р. зрадив пропозиції Шевельова бути вихователем його дітей у Москві. *Однак кількох років перебування в Росії було достатньо, щоб зрозуміти азійську ментальність росіян, те, що слов'янську основу у них має лише мова, а за своєю генетичною суттю вони є угро-фіно-монголи, жорстокий і цинічний народ, який надзвичайно схильний до тоталітаризму і зневажливо та зверхньо ставиться до усіх своїх сусідів, і насамперед слов'ян*.

Свої спостереження Гавлічек виклав у книзі “Обличчя Росії”, основним висновком якої була порада “*залишатися слов'янами, але не бути росіянами*”. *Історичною заслугою вченого є те, що він одним з перших у Центральній Європі усвідомив загрозу для усього слов'янського світу, яку несе російський імперіалізм, а також вказав на докорінну відмінність між українським та російським народами, тимчасом як переважна більшість вчених, у т. ч. слов'янознавців, сприймали їх тоді як щось одне ціле*.

Ідеї, спостереження та висновки тих, хто жив і працював у Галичині, поширювалися в чеському суспільстві і, крапля за краплею, впливали на свідомість чехів. Якщо раніше, з тих чи інших причин (у т. ч. через негатив 1620 року та перебування російських військ на території Чехії у 1797 р. та 1813 р. як захисників та визволителів) суспільна думка, яку найбільш яскраво представляли І. Борн та Й. Тесанка, була орієнтована на Росію як на єдину країну, що може звільнити чехів від іноземної окупації та денационалізації, то вже від сер. XIX ст., завдяки таким діячам, як Боровський, відчуваються перші ознаки переорієнтації на Україну.

На основі своїх спостережень Гавлічек задумав написати неупереджену історію, але не Росії, а Русі і українського народу, почав збирати необхідний матеріал, у т. ч. з давньої історії Білої Хорватії. Деяко встиг надрукувати в редактованих ним “Щоденнику Празькому”, “Народових Новинах” та “Народових Листах”, але у 1852 р. був заарештований і висланий разом із родиною в гори Тіролю. Тут спочатку захворіла на туберкульоз його дитина, потім померла дружина. Врешті-решт захворів і сам Гавлічек, а що його ім'я було вже тоді відоме в усьому світі, то австрійський уряд, намагаючись уникнути того величезного збурення, яке може викликати його смерть, відпустив його померати додому, що і сталося у 1856 р.

Погляди Гавлічка на Україну та український народ справили величезний вплив на чехів, а насамперед на нащадків колишніх білих хорватів. Вони зрозуміли, що мають спільні етнічні корені з українцями, і в країні розгорнувся масовий рух переселення в Галичину та на Волинь. Про те, що основну роль у цьому процесі відігравали не економічні, а саме етнічні проблеми, свідчить той факт, що переселенці категорично відмовлялися їхати на більш родючі і багаті землі у Причорномор'ї та Слобожанщині і надавали перевагу територіям, де проживали нащадки білих хорватів, дулібів та волинян, тобто саме тих давньоруських племен, які проживали і на території Чехії та нащадками яких вони були.

Праці Боровського “Слов'янин і чех”, “Слов'янська політика”, “Хрещення св. Володимира”, “Патрони Галичини” були широко відомі в Україні, а І. Франко переклав його вірші і написав біографію. Вважають, що його спадкоємцем у політиці став Масарик, але це не зовсім так, оскільки, на відміну від Боровського, *останній ще зберігав певні ілюзії щодо Росії* (цих ілюзій чехи остаточно позбулися лише у 1968 р.).

На жаль, реставрація українства в Чехії не відбулася, і тільки Волоській Моравії ці процеси, певною мірою, допомогли втримати свою етнічну ідентичність. На решті території як етнічні чехи, так і нащадки колишніх хорватів та дулібів уже давно становили одне ціле, причому, ця єдність базувалася тоді не на чеській мові і чеській культурі, а переважно на німецькій. Безумовно, вплив українства зі сходу став величезним поштовхом до слов'янського відродження, але це відродження було не українським, а чеським. Проте ще раз наголошуємо: майже усі видатні чеські будителі походили саме з колишньої Білої Хорватії. Цей феномен не тільки генетичного, а й інтелектуального депозитарію слов'янства, що пов'язаний з українським етносом, заслуговує на більш ретельне вивчення, тому історичну долю населення цих земель варто прослідкувати аж до наших днів.

Не можна, однак, категорично стверджувати, що в цьому середовищі не було жодних спроб реанімувати українську культуру і українське минуле. Йосиф Юнгман здійснив переклад “Слова про Ігорів похід” на чеську мову, Ганка, Йодль, Марек, Чепек і Ліска почали листуватися кирилицею, а Едлічка видав у Празі свої “Малоросійські пісні”.

Особливе місце серед чеських будителів посідає видатний історик та слов'янознавець В'ячеслав Ганка (1791–1861).

Ганка народився в селі Гориневичах, в самому центрі Білої Хорватії, біля колишнього центрального Городища цього племені, який за часів панування чехів став називатися Градцем Кральовим. До 13 років він не ходив до школи, а пас вівці на навколишніх пагорбах. Проте згодом закінчив школу з відзнакою, вступив до Празького університету. Визначальну роль в житті Вацлава відіграв випадок, коли мати, яка тримала в селі шинок, викупила у російських офіцерів, що перебували тоді тут “Слово про Ігорів похід” і щодня ввечері читала його синові так, що він запам'ятав цей давньоукраїнський текст назавжди.

Під час навчання у Празькому університеті не менший вплив на формування його свідомості відіграв Йосип Добровський, який звернув його увагу на той факт, що давня писемність на території Чехії також була давньоукраїнською, що пов'язано з племенами білих хорватів і дулібів, які проживали на цій території. Після цього Вацлав став переконаним русофілом, замість Вацлава називав себе В'ячеславом і виступив за впровадження в Чехії давньоукраїнської мови як літературної.

Це був вирішальний момент в історії чехів і словаків. Подібні ідеї в Словаччині висловлювали тоді Бернолак та Радлінський, тож цілком могло статися, що чехи і словаки почали б писати, а потім і розмовляти українською мовою. Як і в часи Вальдштейна, в настроях Ганки також можна помітити певну нехоть до чехів за те, що вони у 995 р. ліквідували хорватське князівство Славника:

Якби я знала.
Мала дитино.
Що з тебе вийде
Підлий та зрадливий чех.
То завернула тебе
У грубу рогожу,
І в тій рогожі
Кинула б у прірву.

Ганка сам почав уживати давньоукраїнську мову і в числі перших науковців зрозумів, що вона має “всеслов'янське значення”.

Однак, у поглядах вченого була суттєва помилка: він ототожнював український (як тоді його називали, малоросійський) народ з російським і не усвідомлював того, що давньоруська мова насправді є, власне, давньоукраїнською. Вірогідно, що після зустрічей із Шафариком Ганка зрозумів, що його погляди *можуть посилити позиції російської мови і російського імперіалізму в Центральній Європі*, і в Чехії зокрема, а оскільки літературна українська мова тоді ще не стала загальним надбанням навіть в Україні, то він трансформував свою позицію так, щоб на прикладі давньоруської мови нагадати чехам про їх належність до слов'янського етносу та слов'янської культури і перетворити її на прапор у боротьбі з германізацією та за відродження чеської мови.

Хоча Ганці не вдалося русифікувати чехів або хоча б реанімувати українську генетику білих хорватів, його заслуга перед українським народом є величезною, адже саме він повернув із забуття найдавніший пласт української культури, літератури і мови, видавши протягом свого життя усі пам'ятки минулого нашого етносу на території Богемії, яка тепер називається Чехією: “Євангеліє Сазавського монастиря з додатками Остромирового Євангелія”, “Никодимове Євангеліє”, “Початки церковнослов'янської мови” разом із “Житієм св. Людмили”, “Хроніку Даліміла”, збірку “Простонародних пісень” із текстами двох українських народних пісень та ін. У 1859 р. усе, що було знайдено тоді в Чехії на кирилиці, він видав у фундаментальній праці “Пам'ятки слов'янського обряду в Чехії”.

Перебуваючи під впливом величезної культурної спадщини Давньої Русі на території Чехії, Ганка не тільки переклав на чеську мову “Слово”, а й створив численні фальсифікати на давньоукраїнській мові під назвою “Краледворський рукопис”, “Пісня під Вишеградом”, “Король Вацлав”, “Божественна служба” (глаголицею). Через 70 років його містифікація була викрита, але жодного негативного впливу для чехів це не мало, оскільки тексти були написані так талановито, що надзвичайно сильно вплинули на свідомість чеського народу, сприяли піднесенню у нього почуття гордості за своє минуле, тож у кінцевому підсумку зробили з вже майже німців знову чехів.

Тривалий час Ганка працював бібліотекарем Національного музею, брав активну участь у Слов'янському з'їзді в Празі. У 1861 р. він був похований як національний герой на пагорбі “Славін”. На могильній плиті вдячні чехи вибили основне гасло його життя: “Народ живе доти, поки живе його мова”.

Так само, як і погляди Гавлічка, праці Ганки сприяли зближенню чехів з Україною, а багатьох нащадків білих хорватів надихнуло на рішення переселитися в Галичину та на Волинь.

На жаль, нині чехи вже забули про ту катастрофічну ситуацію для цієї нації, яка склалася на поч. ХІХ ст. і про роль, яку відіграла, завдяки таким особистостям, як Ганка, давньоукраїнська культура в поверненні їх до своєї слов'янської першооснови.

Крім Ганки, цією ідеєю був перейнятий Й. Кубек, який знайшов у Чехії текст 1424 р. давньоукраїнською мовою і довів, що і в ХVІ ст. ця мова у Польщі ще використовувалася як дипломатична. На території Словаччини та Польщі він зібрав близько 200 українських народних пісень і хотів надрукувати їх у часописі “Kvety”, але їх там “загубили”. Згодом Й. Кубек допоміг Головацькому надрукувати в Будапешті “Русалку Дністрову” [Там само].

Однак, усі ці спроби були спорадичними, не скоординованими і не створили тієї критичної маси, щоб населення колишньої Хорватії визнало себе складовою частиною українського народу. Тоді навіть Ганка, хоч і називав себе русином, але ототожнював це поняття з російським народом.

У середовищі вихідців з волоських земель тоді виник рух, який можна ототожнити з галицьким “Руським Собором”, члени якого декларували себе русинами, але вважали, що русини є польською етнічною групою. Ідеологом цього руху став видатний чеський історик і будитель, “батько чеського народу” Франтішек Палацький (1798–1876).

Він народився в селі Годславичі на території Волоської Моравії. Після ретельного вивчення біографії цього видатного вченого Й. Громадка дійшов висновку, що на його наукову творчість кардинальним чином вплинула атмосфера цього чудового краю і враження дитячих та юнацьких років. Русини з Волощини та Семигороддя заселили цей регіон Моравії протягом XVI ст. У Годславичах збереглася унікальна волоська церква 1551 р., яка є найдавнішою дерев'яною будівлею не тільки Моравії, а й Чехії. Після поразки повстання волохів у 1621 р. католики перетворили її на костел, але католицька віра так і не прижилася в цьому регіоні, оскільки люди тут воліли сповідувати віру чеських братів, яка була дуже близькою до православ'я, а потім стали протестантами.

Протестантом був і батько Франтішка, директор місцевої школи. Він відпровадив сина на навчання до найближчого протестантського ліцею в Тренчині. У 1817 р. Палацький вступив до Братиславського університету, де познайомився з П. Шафариком, який став не тільки його однодумцем, а й найближчим товаришем.

Роки навчання цих двох видатних чеських істориків та громадських діячів припадають на час, коли уся Європа перебувала під враженням тріумфу Російської імперії над Наполеоном, тож не дивно, що вони тоді також вважали, що єдиним порятунком для слов'ян, і зокрема для чехів від суцільної германізації, може бути тільки Росія.

Однак, на відміну від багатьох інших чеських будителів, що були просто зачаровані Росією, вони належали до нащадків волохів, ще не втратили остаточно свої давньоруські корені і розуміли, що Росія і Русь не є то-тими поняттями. Палацький гостро виступив проти пропозиції визнати російську мову і православну віру загальнослов'янськими, цілком слушно вважаючи, що в цій мові є забагато угро-фінських елементів.

Так, в одному з листів Палацький відверто заявив, що він є чехом, але словенського походження. Його підтримали Коллар і Шафарик, які проголосили, що саме словени, тобто русини, склали фундамент чеської нації [Там само]. Як історики, вони знали, що назва “словени” до XI ст. передувала назві “русини” і що “словенський язик і руський одно єсть” (Нестор), у Словащині, наприклад, частина русинів, як дослідив В. Гнатюк, тоді ще також називала себе словенами [Гнатюк, 1916, с. 7–11], але якщо в Галичині цей рух у середовищі панівної верхівки висунув зі своїх лав Шептицького і поставив питання про державність українського народу, то в Чехії цього не сталося, натомість утворилася ще одна слов'янська нація — словацька.

Причиною цього є архаїчність мислення інтелектуалів українського походження в Чехії, які зациклилися на мефодіївському періоді до XI ст. Після революції 1848 р. з'явилася унікальна можливість запровадити в Австрійській імперії як офіційну українську розмовну мову. Однак, за порадою Радінського, замість цього вони порекомендували австрійському уряду мову місцевих русинів X ст. (тобто, церковнослов'янську, давньоукраїнську). Оскільки її вже не знали навіть деякі православні священики, а не те що пересічний люд, то з цього експерименту вийшов суцільний конфуз, і у 1859 р. її замінили на розмовну мову населення, яке проживало в регіоні Тренчина, Банської Бистриці та Мартина і яку кодифікував Л. Штур [Popović, 1961].

Тим не менш, діяльність волохів в Чехії мала позитивний результат для України. Вони значно краще розуміли проблеми українства, ніж інші європейські вчені, зокрема Шафарик надрукував у 1842 р. у часописі “Slovensky narodopis” статтю, в якій першим довів відмінність українського етносу від російського.

Палацький зголосився представляти русинів Угорщини, яких мадяри не пустили на Слов'янський з'їзд, тож не дивно, що в своїй резолюції він найбільш радикально висловився проти політики етнічного гноблення з боку Будапешта і застеріг, що в майбутньому це може обернутися катастрофою для самих мадярів (що, власне, і сталося у 1849 р.) [Wereszycki, s. 147–158].

Про те, наскільки краще навіть у порівнянні з галичанами Ф. Палацький знав давню історію українського народу та межі його розселення, свідчить той факт, що на Слов'янському з'їзді він буквально вмовляв галицьких діячів не відмовлятися від Західної Галичини, слушно вважаючи, що для русинів тут ще не все втрачено (за часів Австрійської імперії кордони Галичини досягали Тишина (Цешина), і навіть німці зараховували тоді волохів до русинів та розглядали Західну і Східну Галичину як одне етнічне ціле).

Єдиним представником Галичини, який тоді став на позиції Палацького, так само, як і він, уболівав за долю українських історичних земель на заході і розумів усю гостроту цієї проблеми, був Юрій Любомирський. Він краще від багатьох сучасних істориків розумів українське минуле і у 1846 р. палко підтримав ідею П. Стальмаха приєднати усю Тишинську Сілезію до Галичини та допоміг йому фінансами у створенні видавництва “Тишинська Зірка”.

А тим часом наші галичани із ГРР вже давно втратили зв'язок із цим регіоном, не знали про його історичне минуле, а тому не скористалися порадами Палацького та Ю. Любомирського, махнули рукою не тільки на Волоську Моравію та Тишинську Сілезію, а й на усю Західну Галичину, і в результаті величезний шмат етнічних українських земель був втрачений, хоча навіть неспеціалісту зрозуміло, що поляки, спосіб господарювання яких був пристосований лише до рівнин, в горах жити не могли і з'явилися тут тільки в наш час.

Австрійська влада 12 червня 1848 р. розігнала цей з'їзд, але він навкі залишиться в пам'яті слов'янських народів, у т. ч. українського, адже цей форум дав колосальний поштовх до процесів політичного самовизначення, і українство як політична сила народилося саме тут.

Палацький також мав намір написати ґрунтовну працю про волохів, але цьому завадили бурхливі події революції в Європі, а крім того, йому бракувало фактичного матеріалу, він був змушений не аналізувати та узагальнювати, а самотужки докопуватися до істини, що дуже уповільнювало роботу над рукописом.

Під час написання своєї фундаментальної історії чеського народу він постійно стикався з проблемою Давньої Русі.

Так, осмислюючи походження назви Богемія, він поставив під сумнів версію про те, що ця назва залишилася від кельтських племен і втрималася протягом мало не цілого тисячоліття. На думку Палацького, ця назва могла

з'явитися лише після того, як франки залишили територію Чехії, а отже мову можна вести тільки про давньоруське плем'я бойків (чи, як їх тоді називали, боїв).

Зрозуміло, що така позиція не влаштувала не тільки німців, а й багатьох чехів. Тому Палацького поступово усунули з політичного життя Чехії, у 1852 році звільнили з Народного музею, де він видавав свій знаменитий "Часопис Чеського Народного Музею", який був тоді основним органом чеського відродження, і останні роки свого життя він провів в Лобковичах, майже на кордоні з колишньою Білою Хорватією.

Величезну зацікавленість історією Давньої Русі виявляли й такі видатні чеські письменники, історики і митці, як Марек, Прохазка, Алеш, Нідерле. Цей факт, безумовно, можна розцінювати як свідчення величезної ролі Давньої Русі в історії народів Центральної та Східної Європи, яких об'єднує те, що у кожного з них так чи інакше проглядаються українські корені.

Найбільшій спротив германізації в Чехії чинився на території колишньої Білої Хорватії, звідки і походила переважна більшість чеських будителів (Добровський, Видра, Юнгман, Танка, Гавлічек та ін.). Антін Марек (1785–1877) також народився у Турнові, тобто мало не у самому центрі цього давньоруського регіону, але на відміну від інших, які лише робили реверанси в бік Росії чи, як наприклад, Танка, демонстративно змінювали своє ім'я з Вацлава на В'ячеслава, Антін відверто заявив, що "вважає себе членом великого кмену руського, але забутого", причому, так само як і Гавлічек та Алеш, під "руським" він розумів не Росію, а Україну,

Цим відчуттям своєї етнічної приналежності до Русі була перейнята уся творчість поета. Він був чи не єдиним письменником того часу, хто писав не класичною чеською мовою, а місцевим білохорватським діалектом ("В околицях Ічина", "Пісня миру", "Троски", "Прохання до Бога"), що мало би викликати величезний інтерес українських філологів в сенсі вивчення еволюції давньоукраїнської мови в умовах її практично повного відриву від основного етнічного масиву (чеською мовою Марек написав лише "Метафізику" і зробив переклади з Шіллера).

Антін чесно визнавав, що взагалі не володів чеською мовою в дитинстві і познайомився з нею завдяки С. Видрі вже під час навчання у Празькому університеті, а також тоді, коли разом із Юнгманом вони збирали фольклор по чеських селах. Таким чином, стає цілком очевидно, що мовна своєрідність земель Білої Хорватії протрималася досить довго, аж до ХІХ ст. Тож не дивно, що коли тут побували Й. Бодяньський та М. Срезневський, то у своїх "Путевых заметках" останній щодо почутих пісень із величезним здивуванням зазначив, що їх "сходство с малороссийскими удивительное".

А. Марек був патріотом своєї землі і досконало знав її історію, в т. ч. період існування Великої Хорватії та династії її останніх хорватських князів Славників. Тому в його поезії, а також в етнографічній праці "Slovan" відчутні політичні мотиви (що є унікальним явищем для І пол. ХІХ ст.) і відверті натяки на те, що брати на сході не залишать нащадків білих хорватів у бід: "Там від східних сторін дух Слави віє..." (образ Слави і в поезії А. Марека, і в поезії Я. Коллара більшість літературознавців сприймають як узагальнений образ слов'янства, тимчасом як насправді це є алегорія Білої Хорватії та її правлячої династії Славників, не виключена також тема об'єднання навколо реанімованої Великої Хорватії усіх слов'янських племен).

Майже ідентичних поглядів щодо України та ролі українського етносу в історії Чехії дотримувався видатний чеський художник Микола Алеш (1852–1913). Він народився на території вже давно забутої Україною Дулібії, у містечку Миротиці біля Пісека. Вражений його незбагненою любов'ю до України, І. Репін сказав: "Ну, брат чех, да ты просто русский человек".

На відміну від білих хорватів, дуліби дуже довго опиралися входженню до складу чеської держави і зберігали свою незалежність, але, разом з тим, в наступні століття мали значно менше контактів і спогадів про Русь, тимчасом як проруські настрої в колишній Білій Хорватії домінували навіть у ХІХ ст. Можливо, це сталося тому, що Дулібію асимілювали не стільки чехи, скільки німці, але, як для півдня Чехії, позиція Алеша була далеко не типовою і заслуговує на повагу (та більш уважне вивчення з точки зору генетичної пам'яті).

Свій шлях до відкриття України Алеш розпочав із захоплення руськими казками, які надсилали йому з Росії Кафка і Турновський. Поступово він зібрав бібліотеку історичних і художніх творів, оволодів українською та російською мовами і дійшов висновку, що *в історії слов'янства центральне місце посідає український народ, і тільки він здатен принести чехам свободу (це в той час, коли чехи були переконані, що на це здатні лише росіяни і вперто закривали очі на усі темні сторони російського імперіалізму).*

Якщо спочатку він писав переважно сцени чеської історії ("Зустріч Юрія Подебрада з Матвієм Корвіном"), то з кінця 70-х рр. ХІХ ст. з'явилися твори, присвячені суто українській історії, зокрема козацтву ("Дозор", "Козаки в дозорі", "Козак на коні" та ін.). Мистецтвознавці дійшли висновку, що саме ця тема і ці картини вдалися художнику найкраще.

У 1891 р. на основі літопису Нестора він почав створювати цикл картин "Життя давніх слов'ян", давньоруські мотиви є також в його циклах "Батьківщина" та "Почуття". Монументальний "Руський цикл" мав охоплювати величезний період української історії від часів правління Володимира Великого до татаро-монгольської навали, але повністю вдалося завершити лише полотна "Викрадення жінок" і "Татарські лучники".

Саме в процесі роботи над картинами з українського минулого, в процесі вивчення історичних документів, зокрема хроніки Даліміла, Алеш збагнув і минуле своєї землі, давньоруське походження дулібів, в результаті чого сформулював землякам своє кредо: *"Я завжди з великою радістю обертаюся на схід – туди, звідки усі ми прийшли"*.

У 1895 р. для Етнографічної виставки у Празі він оформив павільйон у давньоруському стилі. Яким же був його подив, коли Урбанський повідомив йому, що надзвичайно близькою до цього стилю є народна архітектура Волоської Моравії і запросив художника до себе. Останні роки свого життя Алеш присвятив вивченню цього унікального куточка Моравії, де український етнос, під назвою волохів, зберігся найкраще на усій території Чехії. Тут він познайомився з Таборським, поетом Калушем, художником Главичем, композитором Черні, Воячком та Яначеком, написав портрети місцевих опришків (Андрія, Юрка, Ставиноги, Янчія), а також розписав у народному стилі будинки місцевої управи та банку у Всетині.

Заповіт Алеша свідчить про те, що його серце належало Україні і він вважав себе частиною українського народу: “Коли я помру, то посадить мені, як козакові, на могилу червону калину, будуть до мене прилітати зі степу вітри і приносити привіт”.

Цей заповіт людини, у якій почуття своєї належності до українства не змогло стерти ціле тисячоліття, виконав його друг Ю. Фішер на пагорбі Славін.

Тож не дивно, що Прага знову стала близьким і дорогим для кожного українця містом, своєрідним центром усього слов'янства. Тут неодноразово бували Іван Вагилевич, Яків Головацький, Осип Бодяньський, Ізмаїл Срезневський, Пантелеймон Куліш, Михайло Костомаров, Олександр Русов, Микола Лисенко, Іван Пулюй, Іван Франко та багато інших представників української інтелектуальної еліти [Візлянський, с. 5–54].

Тут, на вул. Оплеталовій, у 1867 р. Вовк випустив перше видання безцензурного “Кобзаря”, а Русов у 1876 р. видав двотомник праць Т. Шевченка. В кінці 60-х рр. XIX ст. у Празі над перекладом “Біблії” на українську мову працював П. Куліш (адже ще за часів королеви Софії стало зрозуміло, що саме чеський переклад є найбільш наближеним до українського).

У 1871 та 1877 рр. у Празі перебував М. Драгоманов, який встановив тісні контакти з редакціями “Листин” К. Тузімського та “Будучності” А. Запотоцького. За його ініціативою тут був проведений “З'їзд студентства австрійських слов'ян”, українську делегацію на який очолював І. Франко і який відіграв у політичному житті українства не меншу роль, ніж з'їзд 1848 р., адже переважна більшість його делегатів, у т. ч. чехи, підтримали галичан у їх полеміці з москвофілами.

У Празі у 1890 р. І. Франко надрукував програму “Української радикальної партії”, яка поклала початок партійному будівництву в Україні. Разом із Павликом, Кобилянською та Маковеем він побував у Празі і в 1895 р., під час Етнографічної виставки.

На Промисловій виставці з успіхом виступав тоді хор “Боян” зі Львова, а в Празькій опері під прізвиськом Сембріхової співала українська співачка Параска Коханська.

Директором Німецької технічної школи в Празі від 1889 р. був видатний український вчений Іван Пулюй, який заснував тут “Українську Академічну Громаду”. Празький університет, як і в XIV ст., знову став надзвичайно популярним серед української молоді: в 1900 р. тут навчалось близько 500 студентів з України. У 1902 р. у Празі була заснована “Українська Громада” [Там само].

Після подій 1848 р. чехи вже не сумнівалися в існуванні українського народу. *Однак через свої наївні сподівання на Росію закривали очі на проблеми українства і так само, як Європа, до 1991 р. мовчки погоджувалися на її поневіряння у пазурах російського імперіалізму.*

Засуджувати цю ситуацію наважувалися лише послідовні демократи, і, підкреслимо, це переважно знову ж таки були вихідці з території колишньої Великої Хорватії.

Зрозуміло, що вони дуже давно були чехами, але цей феномен є дуже цікавий з точки зору впливу генетики на психологію, ментальність та уподобання особистості і *свідчить про те, настільки довго може ще відчуватися зв'язок особистості з генетичним кодом предків.*

Крім Палацького, Шафарика та Марека, найбільш позитивно до України були налаштовані Рігер і Фріч, які вважали, що вона має бути незалежною як від Росії, так і від Польщі. Фріч у 1868 р. надрукував брошуру “Хай живе Україна!”, і це в той час, коли навіть Головацький та Устянович висловлювали сумніви в майбутньому свого народу. *Отже, наші чехи тоді були більш послідовними у справі захисту українських інтересів і мали повне право дорікнути українцям, що вони самі не знають, чого хочуть.*

У 1881 р. Еленек видав “Слов'янський збірник” зі статтею Й. Гануша “О малоруській мові”, а Й. Кадлец надрукував дослідження про творчість Ю. Федьковича. О. Черни видавав у Празі “Слов'янський огляд”, де друкувався І. Франко. Українською етнографією займався І. Поливка, а переклад українських книг на чеську мову зробив Р. Гулка. Інтерес до українського минулого та української книги був таким великим, що у Слов'янській бібліотеці в Празі поступово утворився величезний фонд україністики, який є унікальним донині.

На Житній вулиці в Празі була відкрита школа “Новий Будець”, яка базувалася на давньоукраїнських традиціях часів князя Боривоя, коли в ній вчилися представники усіх слов'янських народів. Для вивчення досвіду її роботи сюди приїздили Бодяньський і Срезневський, які багато чого запозичили тут для організації роботи народного шкільництва в Російській імперії, в т. ч. в Україні. Однак, коли австрійський уряд зрозумів, що цю школу фінансує російський граф Уваров, то її негайно закрили. А найбільше зробив для української справи в Празі Ф. Рігер, автор майже усіх статей про Україну в “Оттовому Науковому Словнику”. Він був шокований дезорієнтацією українського народу між Заходом і Сходом і надіслав вітальну телеграму з приводу ювілею “Общества ім. Качковського” суто українською мовою, що вивело галицьких москвофілів із рівноваги.

Як це не дивно, але літературознавці вважають, що найкращі вірші про Прагу, хоча й французькою мовою, написав українець Аполлінарій Костровицький (1880–1918), який відчув дух цього міста, і насамперед Градчан, краще за етнічного чеха.

Таким чином, майже усі симпатии українства у Празі походили з колишніх українських етнічних земель. *Натомість переважна більшість чеського суспільства сліпо вірила у те, що росіяни є слов'янською нацією, і пов'язувала свою долю з Росією.* Навіть Масарик і Бенеш тривалий час бачили майбутнє Чехії шд правлінням династії Романових і тільки більшовицький переворот в Росії змусив їх повірити в можливість самостійного існування Чехії, а разом з тим, скоригувати своє ставлення до українства.

Саме тому протягом 1920-1948 рр. центр вільного українського життя та української культури перебував не в Києві і навіть не у Львові, а в Празі. На утримання українських інституцій, розвиток української освіти і культури Чехія щорічно виділяла 5% свого бюджету, тобто більше, ніж незалежна українська держава виділяє на ці цілі нині (щоправда, з цих сум фінансувалася тоді й російська еміграція) [Там само].

За період 1922-1937 рр. чеський уряд профінансував ці видатки в сумі 555 млн. чеських корон, а крім того, Масарик особисто щомісяця перераховував українській громаді по 10 тис. корон [Там само].

Крім Українського Вільного Університету, першим ректором якого став Олександр Колесса, в Чехії функціонували тоді Українське історично-філологічне товариство, Товариство українських інженерів, Правниче товариство, Український національний архів, Український інститут суспільствознавства, Наукова асоціація, Філософсько-педагогічне товариство ім. Г. Сковороди, Український громадський видавничий центр, видавництво "Чесько-українська книга", "Пламя" та ін., які сумарно видавали близько 100 назв української періодики. У 1925 р. у Празі був заснований Музей визвольної боротьби України.

За період 1921-1943 рр. в УВУ навчалось 11617 студентів. За перші 10 років свого існування університет видав 27 підручників та монографій.

У Празі тоді працювали такі видатні українські інтелектуали, як М. Грушевський, Д. Антонович, Д. Дорошенко, О. Колесса, В. Щербаківський, С. Смаль-Стоцький. Нині літературознавці з великою цікавістю вивчають здобутки празької школи української поезії, до якої належать О. Олесь, О. Теліга, І. Мазуренко, Є. Маланюк, О. Стефанович, О. Ольжич, У. Самчук (у 2002 р. тут була видана збірка їх творів).

До Праги неодноразово приїздили такі видатні діячі радянської літератури і мистецтва українського походження, як О. Довженко, М. Ірчан, П. Тичина, Лесь Курбас, В. Підмогильний і навіть В. Маяковський, який виступав у кафе "Опера" і мав величезний успіх. Отже, Прага тоді була інтелектуальним центром українства і певною мірою врятувала наш етнос від національного, культурного та духовного занепаду (ще перед утворенням ОУН у Празі постала Легія Українських Націоналістів) [Там само].

Священником греко-католицької церкви в Празі був отець Василь Гопко з Пряшівщини (у 1927 р. до Праги перевезли церкву XVIII ст. із с. Медведівці), а на вул. Ресела функціонувала православна церква Кирила та Мефодія (саме тут були оточені і знищені парашутисти, які біля лікарні на Буловці в 1942 р. здійснили замах на Гейдриха). На вул. Кардовій ще й донині діє церква св. Климента [Там само].

Українство в Чехословаччині тоді представляли не тільки емігранти з України, чисельність яких становила 20 тис. чол., а й корінне українське населення цього краю, включно із Закарпаттям, Пряшівщиною та Спишем. Цей Український Ренесанс певною мірою позначився і на тих чехах, які мали українську генетику. Землями Волоської Моравії та колишньої Білої Хорватії пройшла хвиля зацікавленості українським фольклором, народною творчістю та архітектурою Словаччини та Закарпаття, а в деякі міста, в т. ч. і до Праги, тоді перенесли унікальні дерев'яні українські греко-католицькі церкви XVII-XVIII ст.

Найяскравіше відображення українська тема отримала у творчості письменника І. Ольбрахта та режисера В. Ванчура. У 1934 р. на екрани вийшов фільм В. Ванчура за новелами Ольбрахта "Марійка-невірниця", який знімали в селі Колочаві на Закарпатті, і донині він вважається одним із найкращих чеських фільмів.

Як і у багатьох інших представників чеської культури, зацікавленість Івана Ольбрахта (1882-1952) Україною і українським народом виникла не на пустому місці і не була випадковою.

Каміл (так звали Івана в дитинстві) народився у Семілах, мало не в самому центрі чеської частини Білої Хорватії. Його батько Антін Земан (1843-1931), адвокат у Семілах, народився у сусідньому Станові, тож явно мав українську генетику і схильність до українства. Він цікавився давньоруською літературою (написав підручник під такою назвою), а також регіональним фольклором ("Єремія", "В гірській корчмі"), був одним з ініціаторів перенесення українських дерев'яних церков з Пряшівщини на територію колишньої чеської Хорватії. Свою любов до Русі і українського минулого Земан передав своєму сину Камілу, який під псевдонімом Іван Ольбрахт став одним із найвідоміших письменників Чехії XX ст.

Іван навчався у Празі і свою етнічну ідентичність, як і багато його земляків, спочатку шукав у Росії. Його російські симпатії знайшли свій вияв у підтримці революційних подій 1917 р. (у 1921 р. він навіть редагував "Руде Право"), але особисте знайомство з цією країною призвело до гірких розчарувань, які він вилив у "Описі подорожі до Росії", та повної переорієнтації на Україну.

Як журналіст Іван приїхав у Закарпаття і, *на відміну від багатьох своїх сучасників, зрозумів, що руське – це не російське і, тим більше, не червона Москва, а тільки Україна і український народ*. Щоправда, він був вражений злиденністю українського населення Закарпаття, але водночас захоплювався усюю народною творчістю, українськими казками та легендами і тому вважав, що з усіх слов'янських мов має вижити і перемогти саме українська мова.

Ольбрахт написав серію статей про становище українців у Закарпатті, а під час голоду 1932 р. разом із К. Чапеком, М. Маєровою, З. Неєдлі, С. Нейманом та Ю. Фучиком створив "Комітет підтримки Закарпаття від голоду". Найвідомішими його творами на українську тематику є "Микола Шугай, розбійник", "Земля без імені", "Гори й століття". Вдячні українці вже в наш час поставили пам'ятник Ольбрахту у Семілах та Колочаві.

Треба відзначити, що, на відміну від німців, угорців та інших національних меншин, українці також зберігали до чехів "чуття єдиної родини", а тому жодних проблем з українським сепаратизмом у чехів не було. За сподами В. Шандора, жоден українець у 1939 р. не перейшов на бік німців, і Чехія мала усі шанси стримати у 1938-1939 рр. німецьку експансію. Навіть Гітлер вважав військовий потенціал Чехословаччини астрономічним. 10 військових заводів тут щомісяця випускали кілька сотень танків, гармат і літаків, 5 тис. кулеметів, 130 тис. гвинтівок та іншої зброї. Укріплення на кордонах були настільки міцними, що навіть після окупації Чехії німці так і не змогли їх знищити.

Тим не менш чехи вирішили капітулювати. В результаті від фашистів Чехію довелося звільнити радянським військам, і в боях на її території українців загинуло більше, ніж чехів і словаків разом узятих (360 тис.).

І Чехословацький корпус Л. Свободи також формувався вихідцями переважно з волинських сіл, яких *чехами можна було назвати лише умовно (це були, в основному, нащадки тих білих хорватів, які переселилися в Україну і, на відміну від поляків, дуже швидко і безболісно вписалися в українське середовище Волині)*. Оскільки чеський еміграційний уряд у Лондоні заборони поповнювати ці корпуси місцевими жителями, то навіть після того, як вони ступили на територію Чехословаччини, рекрути до цього війська й далі набиралися переважно з українців. Саме тому Л. Свобода присвятив свою книгу не тільки "героїчним синам і донькам чеського народу", а й "хлопцям та дівчатам із Закарпатської України" [Свобода, с. 3].

Чехію звільняли війська Першого, Другого, Четвертого Українських фронтів, танкові армії генералів Рибалка, Делюшенка і Кравченка, які також формувалися переважно на території України. Глибоко символічним є той факт, що першим до Праги увірвався танк №23 лейтенанта Івана Гончаренка, який тут, у Празі, і загинув [Гречко, с. 297–345].

Але внесок України та українців у звільнення Чехії від фашистського ярма досі не оцінений належним чином, оскільки усі заслуги приписано Росії та російському народу.

М. Громенко, який у 1947 р. у складі загону УПА пройшов через територію Чехословаччини в Австрію, з *глибоким сумом писав, що “найбільшою несподіванкою для нас було те, що чеський народ обожає Москву”*. Як виявилось, в Моравії було зовсім інше ставлення до УПА, ніж у Словаччині. Там люди допомагали і приносили їжу самі, а тут усе доводилося брати із відчайдушним опором. Завдяки гостинності словаків УПА без остраху вступила до Моравії, але від їх червоних настроїв отримала справжній шок [Громенко, с. 144].

Чехи не тільки підписали угоду з СРСР та Польщею про спільні дії проти УПА, в результаті якої близько 1 тис. упівців були передані радянській владі, а й так само, як поляки, задумали взагалі позбутися українців і провели власну операцію “Вісла” – “Акцію Б” [Вятрович, 2001; Акція “Вісла”, Львів, 1999].

Радянські комісії з “переселення” українців з Чехословаччини діяли в Пряшеві, Бардієві, Братиславі, Брно, Пльзені та Празі. Завдяки діяльності УПА, виселення в Україну з Пряшівщини не стало масовим, а з території Чехії вдалося виселити лише 430 чол.

Постійна загроза виселення до СРСР змусила частину українців з Пряшівщини перебратися на колишні західні німецькі землі (Маріанські Лазні, Нове Місто, Кральовий Хлумець та ін.), причому, як і в Польщі, мало хто з них наважувався декларувати тут себе українцем.

Особливо жорстоко була здійснена “зачистка” Чехословаччини від української еміграції періоду 20–30-х рр., її інтелектуальної еліти, колишніх воїнів УГА, УНР, УПА. Не те що організації, а й жодна людина не залишилася поза увагою НКВС. Усі товариства, видавництва, культурні та освітні організації були закриті, а людей, причому навіть тих, хто мав чеське громадянство, вивезли в концтабори до Сибіру. У 1948 р. експонати Музею визвольних змагань були розпорочені по десятках архівів та установ Росії, України, Чехії і Словаччини, так що зібрати їх нині майже неможливо [Візнянський, с. 231–245].

Якщо, за офіційною статистикою Чехословаччини, у 1930 р., крім емігрантів (яких рахували окремо) у Словаччині проживали 91079 українців, в Моравії – 4012, а в Чехії – 7162, то, згідно з переписом 1991 р., українцями оголосили себе тут лише 10 тис. чол.

Наприкінці 80-х років ХХ ст., за ініціативою Лідії Райчинець, у Празі була заснована “Українська ініціатива в Чеській Республіці”, однак цей рух ще не набув достатнього розмаху та ваги, і українство, якому багато у чому має завдячувати Чехія, представлене переважно безправними заробітчанами з України та Ольшанським кладовищем біля Вишеграда.

Багато українських поховань є біля Успенського собору, який був зведений на гроші чеського міністра К. Крамаржа. Тут поховані О. Олесь з дружиною, Євген Іваненко, Іван Мирний (професори Українського вільного педагогічного інституту ім. М. Драгоманова), січові стрільці Іван Квасниківський та Мар’ян Левицький. Поруч – могили емігрантів із Росії (також українців за своїм походженням) Аркадія Аверченка і Василя Немировича-Данченка. У соборі похований дослідник історії Кубанського козацтва Федір Щербина [Там само].

В Ольшанах цікава не лише українська частина. Адже Вишгород був городищем хорватської княгині Лібуши, тож саме звідси бере початок не тільки Прага, а й Велика Хорватія. Тут поховані близько 200 видатних діячів чеської культури, науки і мистецтва, в т.ч. Сметана і Дворжак. Якщо згадати про місце їх народження (південні та північно-східні регіони Чехії), то це буде ще одним підтвердженням величезної ролі української складової в історії цієї країни.

На жаль, переважна більшість чехів або взагалі не знає про те, що дуліби і хорвати були не чеськими, а давньоруськими племенами, або ототожнює їх з росіянами. *Ця ілюзія протрималася до 1968 р., коли вони, нарешті, наочно переконалися у тому, що росіяни є не слов’янами, а угро-фінами, абсолютно чужими за своєю психологією та ментальністю до слов’ян людьми.*

Тим не менш, до фундаментальної зміни їх світогляду це не призвело. Можливо, тому, що росіяни після вводу радянських військ у Чехословаччину на перші ролі в Празі посадили своїх людей з Пряшівщини, і хоча вони були агентами КДБ (керівники УПА, наприклад, у свій час були переконані, що Василь Біляк щиро співпрацює з національно-визвольним рухом, хоча насправді це виявилось ілюзією), ненависть до росіян та комуністичного режиму мимоволі поширилася і на українців.

Тому навіть тепер чехи вперто не хочуть визнавати, що генетично вони є надзвичайно близькі до українців і що в їх жилах є також певна частина української крові. Саме тому ми маємо усі підстави вважати, що Русь залишилася не тільки в могилах на Вишеградських пагорбах, а, так чи інакше, присутня в генетиці кожного чеха, і нехай хоч через сотні років, але, при зміні напряму етнічного розвитку, коли період етнічного заперечення зміниться періодом заперечення цього заперечення, *саме ця українська ланка знову з’єднає усіх слов’ян в одне нерозривне ціле.*

А щодо нарікань наших заробітчан на те, що вони почуваються тут як на чужині, то найкраще з цього приводу висловився В. Шандор: “В Чехії є також і українська земля, і українець аж ніяк не може бути чужим на своїй рідній землі”.